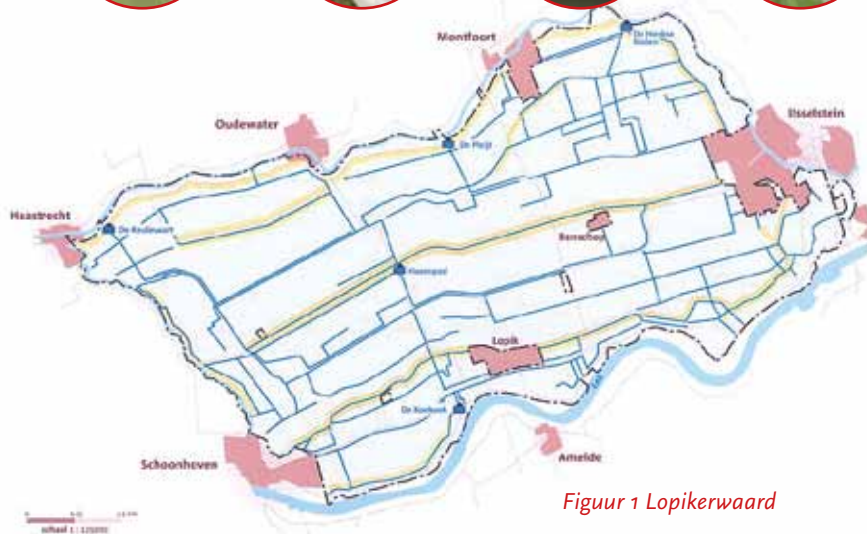

Weidevogels Lopikerwaard

Leo Kramer en Arjan van Duijvenboden

Weidevogelbescherming is moeilijk. Weidevogels zijn divers, slecht te sturen, niet op te sluiten in reservaten en ze broeden ook nog eens in het seizoen waarin de agrariërs juist druk zijn op het land. Toch broedt het overgrote deel van de wereldpopulatie van veel soorten in Nederland. De natte, voedselrijke weiden hebben een onweerstaanbare aantrekkingskracht op de vogels. Zo zeer, dat ze het warme Afrika achter zich laten om in het vroege voorjaar in één van onze bevroren weilanden te gaan prikken naar voedsel.

Figuur 1 Lopikerwaard

Weidevogels houden dus van Nederland, maar is die liefde wederzijds? Gelukkig wel, want veel boeren, vrijwilligers en professionals zetten zich in voor het behoud van de weidevogels. Daar worden ze financieel bij ondersteund door overheidsgeld, wat dus uit de maatschappij komt. Toch is het geen gemakkelijke verstandhouding, tussen Nederland en weidevogels. Bebouwing en wegen rukken op, de agrarische markt vraagt schaalvergroting en efficiënte landbouw. Rust in het weiland is vaak maar tijdelijk en waar rust verdwijnt, komt een weidevogel niet graag meer. Datzelfde geldt voor voedsel, waarvan door eiwitrijke maar monotone graslanden steeds minder beschikbaar is. Ondanks de moeilijkheden werken beide kanten er wel degelijk aan om de relatie te verbeteren. Weidevogels proberen hun gebiedseisen en gedrag te veranderen, binnen de beperkte bandbreedte die een specialist nu eenmaal heeft. Agrariërs passen indien mogelijk de bedrijfsvoering aan in de percelen waar weidevogels leven.

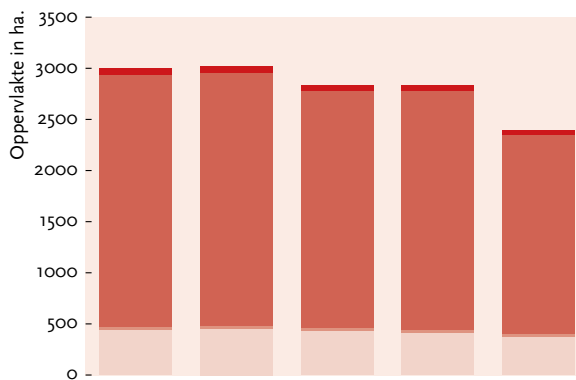
In de Lopikerwaard doen de boeren al vele jaren hun best de vogels te beschermen. Dat mocht voorheen niet baten, de weidevogels verdwenen met tientallen tegelijk uit het boerenland. De laatste jaren lijkt hier een kentering in te zijn gekomen. Dit artikel laat zien dat agrarisch weidevogelbeheer niet gemakkelijk is, maar zeker niet onmogelijk. Alles wat eigenlijk nodig is, is de wil om te werken aan de relatie tussen mens en natuur. En een beetje geluk met het voorjaarsweer natuurlijk....

Agrarisch natuurbeheer Lopikerwaard

Weidevogelbeheer in de Lopikerwaard bestaat al honderden jaren. Vanaf het moment dat de polders bewoond werden door vogels, zijn er boeren geweest die het belangrijk vonden dat er nesten op het land lagen, al was het alleen maar om de eieren. Bovendien waren er tot in de jaren '50 van de vorige eeuw veel minder activiteiten in het land die de vogels bedreigden.

Grutto, Kievit, tureluur, scholekster (Jan van der Creef)

Pas nadat de landbouw ging intensiveren, bleek dat de weidevogelstand daar flink onder leed. Langzaam kwam het besef dat weidevogels niet meer een logisch gevolg van veeteelt waren. De Nederlandse politiek vindt het behoud van de vogels belangrijk genoeg om de boeren te compenseren voor de moeite die wordt gedaan om de vogels te beschermen. Het actief afsluiten van beheerpakketten vindt nu twintig jaar plaats. Op het gebied van praktische ecologie is dat een hele korte tijd om te leren welke mix van weidevogelbeheer nu het best werkt in een gebied. Daarom zijn er nog jaarlijks ontwikkelingen op dit gebied. Met de jaarlijks beschikbare middelen werkt de gebiedscoördinator aan het optimale mozaïek voor de vogels, mits inpasbaar in de agrarische bedrijfsvoering.

Figuur 2 Oppervlakte gecontracteerd weidevogelbeheer Lopikerwaard

De invoering van het weidevogelbeheerplan in 2009 betekende in de Lopikerwaard een nieuwe denkwijze op het gebied van weidevogelbeheer. Door de tellingen en nestgegevens ontstond gedurende de jaren een goed beeld van het nut van beheer. Het agrarisch natuurbeheer is steeds meer een instrument dat rond een concentratie vogels wordt toegepast, in plaats van

een instrument dat wordt toegepast in de hoop dat vogels zich zullen (her)vestigen. Omdat de aantallen vogels (meestal) niet toenemen, neemt dus het totaal gecontracteerde beheeroppervlak af. Dit is goed te zien in figuur 2. Het aantal op het oppervlak getelde vogels neemt echter niet af. Daaruit volgt dat de dichtheid vogels per beheerde hectare weide dus steeds hoger wordt. Het geldt dat Nederland over heeft voor agrarisch natuurbeheer wordt in de Lopikerwaard dus steeds efficiënter ingezet.

Het seizoen van 2013

Hoewel we veel kunnen doen voor de weidevogels door beheercontracten en alerte boeren, blijkt dat het voorjaarsweer een zeer onvoorspelbare en grote rol speelt in de broedsuccessen van de weidevogels. Het weer heeft onder andere invloed op de vogels, maar ook op de bodemgesteldheid, de grasgroei, de algehele agrarische bedrijfsvoering en de overlevingskansen van jonge vogels. Ieder voorjaar is uniek. Koud, erg warm, nat of droog, laat of vroeg, combinaties, alles komt voorbij. Boeren en vogels hebben er min of meer mee leren leven.

2013 kende een lente die door het KNMI als volgt werd benoemd: 'Zeer koud, gemiddeld over het land droog en aan de sombere kant. Koudste lente in ruim 40 jaar.' Vooral het vroege voorjaar was opvallend koud, met op 13 maart een nachttemperatuur van -13°C . Deze koudeperiode zette zich door tot ver in april. De natuur reageerde op deze kou: normaal gesproken wordt het eerste Kievitsei in de eerste week van maart gevonden, nu was dat op 21 maart. Bovendien volgde op dit eerste ei niet de gebruikelijke golf van broedende weidevogels. Door de koude en ook droge maanden (in maart en april viel de helft van de normale hoeveelheid neerslag) wachtten veel vogels vrij lang met broeden. In april werden nog veel vogels gesignaleerd die duidelijk aan het 'opvetten' waren: druk met eten en rusten, vaak in groepen op plas-dras percelen. Normaal zijn alle vogels in april al gepaard en druk met het verdedigen van de territoria. Het koude, droge voorjaar had ook een vertragende invloed op de grasgroei. Dat uit zich in de data van de eerste maaisnede: waar in andere jaren de meeste gangbare percelen gemaaid werden voor de eerste helft van mei, was dit in 2013 rond 1 juni. Voor de weidevogels pakte dit late voorjaar in het algemeen op verschillende manieren uit:

- Kieviten, die vroeg beginnen met broeden, kregen te maken met grote droogte en kou. Veel kieviten hebben dan ook een eerste legsel verloren of zijn niet begonnen met broeden in Nederland. Bovendien kwamen de jongen van vroege broeders ter wereld in kou en droogte (maart/april) of in kou en te veel neerslag (mei).
- De latere broeders (zoals grutto en tureluur, maar ook eenden) profiteerden na een koude en droge broedperiode van de langzame grasgroei, waardoor er voor de jongen tot begin juni waarschijnlijk een gunstige situatie ontstond met veel voedsel en dekking in de vorm van ongemaaid gras.

De keerzijde van de langzame grasgroei was dat ook de gangbare maaipercelen (dus zonder gericht weidevogelbeheer) vaak pas na 1 juni werden gemaaid, tegelijk met de percelen met een vastgelegde rustperiode van 1 april tot begin juni. Hierdoor bleef er begin juni in polders soms zeer weinig lang gras beschikbaar voor jonge weidevogels. Adequaat reageren door gecontracteerde maaidata op te schuiven naar half of eind juni was in veel gebieden de enige redding van een lokale weidevogelpopulatie.

Weidevogelstand Lopikerwaard

In allerlei media is al geruime tijd te lezen dat ‘het slecht gaat’ met de Nederlandse weidevogel. De meeste genomen maatregelen zouden niet werken, miljoenen euro’s zijn weggegooid geld. Deze berichten gaan over de hele Nederlandse weidevogelstand. Belangrijk, maar het is voor mensen in de Lopikerwaard veel interessanter hoe het in de eigen polders gaat. En dat blijkt in de afgelopen vijf jaar helemaal niet zo slecht te zijn, al is het een wankel evenwicht...

In 2009 werden de weidevogels in de Lopikerwaard voor het laatst geteld volgens de zogenaamde BMP-methode. Een goede, maar door de vijf telronden arbeidsintensieve en dure methode. De BMP-telling leverde wel een goede basis voor het in 2009 door de gebiedscoördinator gemaakte Weidevogelbeheerplan en het toetsen van het huidige agrarisch weidevogelbeheer.

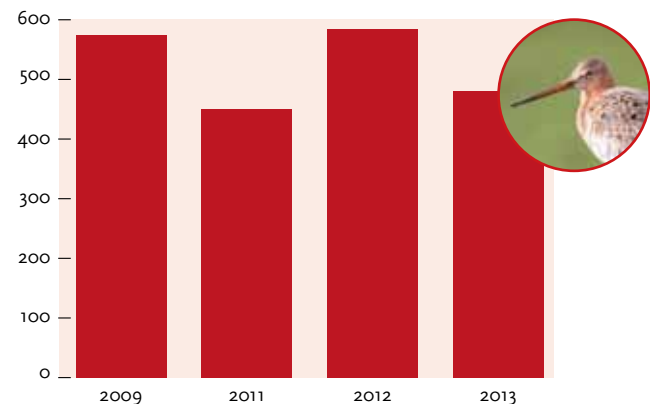
In 2010 bleek dat voor een goede uitvoering van het natuurbeheer in de Lopikerwaard actuele gegevens over de vogels nodig waren. Er was echter geen geld om jaarlijks een BMP-telling uit te voeren, wel voor twee ronden in de belangrijke weidevogelperioden (eind april en eind mei). Vanaf 2011 is er

weer een jaarlijkse reeks gegevens over de weidevogels in de Lopikerwaard. Daardoor is het mogelijk redelijke conclusies te trekken over de ontwikkelingen in het weidevogelbestand. Over het algemeen blijven de aantallen per soort stabiel of nemen zelfs iets toe. Vijf jaar is echter een erg korte periode, veel te kort om echte uitspraken te doen over de weidevogelstand. We kunnen hiermee echter wel zien of de Lopikerwaard op de goede weg is in het stabiliseren of laten toenemen van de weidevogels in haar gebied.

Hieronder zijn de trends te zien van de vier belangrijkste soorten: grutto, kievit, tureluur en scholekster.

Grutto

De gruttostand schommelt al jaren rond de 500 territoria (zie figuur 3). Afhankelijk van het weer, de maaimomenten en toeval is dit 10% meer of minder. Hoewel er voorheen veel meer grutto’s waren in de Lopikerwaard, is er in de afgelopen vijf jaar sprake van een vrij stabiele situatie.

Figuur 3 Aantal territoria grutto

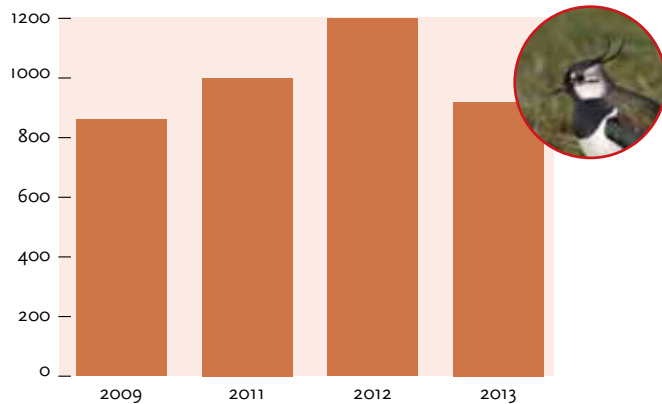
De grutto heeft een duidelijke voorkeur voor gezelschap van soortgenoten. Ook andere soorten profiteren van de waakzaamheid en het lef van de grutto. Zo ontstaan er soms erg drukke kolonies. Op die manier hoeven niet altijd alle vogels aan het werk om predatoren zoals kraaien, buizerds en hermelijnen te verjagen. En dat spaart energie.

In 2009 waren er veel gruttoterritoria buiten het gebied waar (in

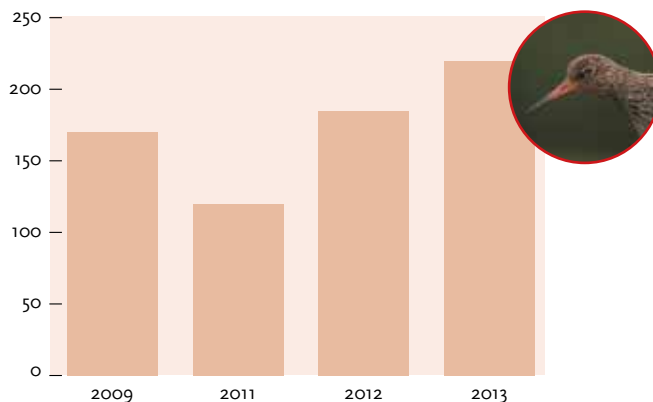
2013) agrarisch natuurbeheer contracten zijn afgesloten. Het is niet bekend wat er van deze vogels terecht is gekomen in de loop der jaren.

Kievit

De kievit is een vogel van maïsland en gevarieerd, niet te nat grasland. Landelijk gaat het slecht met de kievit en zowel tellers, boeren, nestbeschermers als de gebiedscoördinator hebben de indruk dat dit ook in de Lopikerwaard het geval is. Toch zijn de aantallen territoria van 2009 tot 2013 redelijk stabiel geweest (zie figuur 4).

Figuur 4 Aantal territoria kievit

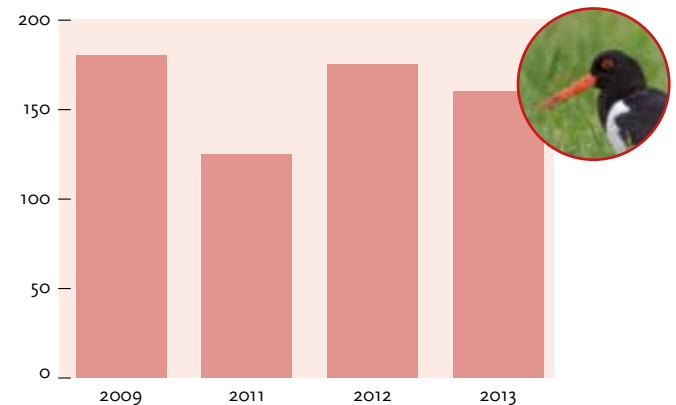
Figuur 5 Aantal territoria tureluur

Tureluur

De tureluur heeft baat bij natte omstandigheden en het ligt voor de hand dat deze soort profiteert van de recent toegenomen oppervlakte plas-draspercelen in de Lopikerwaard. Figuur 5 laat duidelijk zien dat de tureluur zich best thuisvoelt in de Lopikerwaard.

Scholekster

De scholekster is een gecompliceerd beest. Meestal broedt deze soort op maïsland, maar soms ook niet, soms in een kolonie met kievit en grutto, maar soms alleen. Nooit broeden ze met veel scholeksters bij elkaar. En soms broeden ze op vreemde plaatsen, zoals in een oude knotwilg of op een plat dak. Wel zijn ze meestal erg trouw aan het territorium. Zo zitten er al jaren scholeksters in een oude knotboom.

Figuur 6 Aantal territoria scholekster

In de tellingen zijn scholeksters lastige vogels. Aan het gedrag is namelijk moeilijk te zien wat de status is: paar, nest, jongen? Alle manieren van opvliegen en het bekende 'pietepietepiet' worden door elkaar gebruikt in verschillende perioden van het jaar. Toch kan het aantal territoria goed in beeld worden gebracht. Dat schommelt nogal, om onduidelijke redenen (zie figuur 6). Dat maakt de scholekster een kwetsbare vogel in het hedendaagse weidelandschap.

En verder?

Is de stabiele weidevogelstand een eerste stap naar herstel van de weidevogelstand of is het slechts een pauze in de achteruitgang? Of hebben de populaties hun ideale aantal bereikt in het huidige Nederlandse landschap? Natuurlijk kan niemand in de toekomst kijken. Op basis van gegevens, gesprekken met boeren, overheden en beschermers lijkt het niet waarschijnlijk dat de weidevogelpopulaties in de Lopikerwaard ooit nog terug gaan komen op het niveau van pakweg dertig jaar geleden. Eenvoudigweg omdat de weilanden door uitvlakken, opnieuw inzaaien en ontwateren niet meer de weilanden zijn die zulke aantallen weidevogels kunnen ondersteunen.

Wel lijkt het mogelijk de aantallen weidevogels, die er nu zijn, te behouden. Dat kan door alle nieuwe kennis te gebruiken bij het vormen van het weidevogel mozaïek. Bijna jaarlijks wordt onze kennis over grutto, Kievit en de andere soorten nog aangevuld. In ieder geval is duidelijk: rust, ruimte, voedsel en variatie zijn van belang. In welke mate, is afhankelijk van het moment van het jaar en de soort.

Het huidige mozaïek lijkt al te werken, hoewel boeren en gebiedscoördinator nog op veel plaatsen kunnen werken aan een betere afstemming op de eisen van de lokale populaties vogels. Denk daarbij aan kolonieggericht beheer: exact daar waar de weidevogels zich bevinden, probeert de gebiedscoördinator samen met de boeren een optimaal mozaïek te realiseren met daarin plas-dras percelen en late maaidata, maar ook begrazing en gangbaar land met nestbescherming.

'Gezond vee en meer weidevogels'

Hessel Agema, veehouder in Kollumerpomp (Friesland), combineert kruidenrijk grasland met weidevogelbeheer. Het leidt tot meer weidevogels en gezond en hoogproductief vee.

Hessel Agema

Agema is al zijn hele leven actief voor het behoud van weidevogels. Veertien jaar geleden begon hij met verschraving van slootranden rondom 9 hectare grasland. 'De kuikens van weidevogels maken graag gebruik van deze slootranden. Ze vinden er veel insecten en kunnen beter bewegen door deze vegetatie. Ik zie het aantal weidevogels stijgen.'

In 2009 zaaide hij circa 3,5 hectare met een natuurzaadmengsel in. Het hooi van de verschraalde slootranden gebruikt Agema in het winterrantsoen. Dat levert extra mineralen en vitaminen. 'De structuur, de goede calcium-fosforverhouding en de extra mineralen en spoorelementen helpen stofwisselingsstoornissen rondom afkalven voorkomen.'

Agema laat zien dat een hoge melkproductie per koe - 12.000 kilo melk per jaar met 4,10 procent vet - goed samengaat met kruidenrijk grasland en weidevogelbeheer. 'Onze koeien hebben een energie- en eiwitrijk rantsoen nodig, maar dit moet niet te snel door de koe gaan en pensverzuring veroorzaken. Daarom past hooi van schraal en kruidenrijk grasland goed in ons rantsoen. Het remt de passagesnelheid af, waardoor het beter wordt benut.' Ook nemen de koeien vanwege de smakeikbaarheid van het kruidenrijke gras bij weidegang circa 2 kilo droge stof per dag extra op.

'Ik krijg een redelijke vergoeding voor uitgestelde maaidata, maar niet elke veehouder doet aan natuurbeheer. Zuivelaars kunnen een bredere toepassing van kruidenrijk grasland stimuleren. Het levert melk op met meer mineralen, spoorelementen en gezondheidsbevorderende stoffen. Hetzelfde geldt voor een betere rundvleeskwaliteit door kruidenrijk voer.'

Met toestemming overgenomen uit Boerderij van 11 maart 2014